

Myndigheten för
samhällsskydd
och beredskap

Brandsäker bostad för alla

Vägledning för individanpassat
brandskydd

MSB:s kontaktpersoner:
Malin Vestin, 010-240 52 43
Patrik Perbeck, 010-240 53 65

Publikationsnummer MSB550 - April 2013
ISBN 978-91-7383-333-2

Brandsäker bostad för alla

Vägledning för individanpassat brandskydd

”Arbetet har gått så pass bra att vi planerar att använda arbetssättet inom fler områden i kommunen. Dessutom kommer vi från och med nästa år föreslå en budget för brandförebyggande åtgärder.”

Carina Kumlin

Avdelningschef på kontoret för hälsa, vård och omsorg i Uppsala kommun

Sammanfattning

Samhällets inriktning är att äldre personer och personer med vissa funktionsnedsättningar ska ha möjlighet att bo kvar i sin bostad så länge som möjligt och få individuellt anpassat stöd i form av vård, omsorg, hjälpmedel och anpassning av bostaden. Det brandskydd som bygglagstiftningen ställer krav på i ordinärt boende förutsätter att den boende själv kan agera och sätta sig i säkerhet i händelse av brand och det innebär att det finns behov av att även anpassa brandskyddet efter individens förutsättningar. Detta görs i varierande omfattning i landets kommuner, och är en fråga som behöver belysas och föras upp på agendan för förvaltningar och aktörer i kommunerna.

Det sker i genomsnitt 100-110 dödsbränder per år i Sverige och cirka 90 procent av dem inträffar i bostäder. Personer i åldersgruppen 65 år eller äldre är överrepresenterade i dödsbränder och det är vanligt att de omkomna har någon form av funktionsnedsättning. Rökning orsakar nästan en tredjedel av dödsbränderna. En annan vanlig orsak är att branden uppkommer i anslutning till spisen. Vid en majoritet av dödsbränderna saknas fungerande brandvarnare.¹

För att kunna stödja enskilda och erbjuda en inventering och individanpassning av brandskyddet behövs någon form av kontaktyta mellan kommunen och den enskilde. Insatserna riktats lämpligen främst mot personer som av olika anledningar är mer utsatta för och vid bränder. I denna vägledning ges exempel på grupper som det är lämpligt att fokusera på. Det ges även exempel på aktörer i kommunen som på olika sätt kommer i kontakt med personerna och som därmed kan utgöra en viktig roll i arbetet med att individanpassa brandskyddet. Med konkreta exempel från några kommuner beskriver vägledningen olika arbetsmetoder och förutsättningar att ta hänsyn till för att underlätta planering, genomförande och uppföljning av ett arbetssätt som syftar till att åstadkomma brandsäkra bostäder för alla i samhället.

¹ www.msb.se/ida. IDA är ett informationssystem där den statistik som MSB förfogar över presenteras. Statistiken kommer från olika register kring olyckor, skador, säkerhets- och krishanteringsarbete.

Innehållsförteckning

Inledning	8
Bakgrund.....	9
Vision, mål och syfte	10
Vägledningens syfte	10
Målgruppen för vägledningen	10
Systematiskt säkerhetsarbete	11
Beslut och politisk förankring	12
Kartlägga riskbilden och planera arbetet	15
Identifiera berörda personer.....	16
Identifiera aktörer	17
Skapa förutsättningar för utvärdering.....	19
Genomförande	21
Styrning och processbeskrivning.....	21
Reglerade möjligheter till stöd	25
Kunskap och utbildning	26
Exempel på arbetssätt	27
Personer i särskilt boende	27
Personer med behovsprövade insatser i ordinärt boende	29
Personer utan behovsprövade insatser i ordinärt boende.....	30
Personer med missbruks-, beroende- eller psykiska problem	31
Följa upp, utvärdera, lära och förbättra	33
Genomförda arbetsåtgärders effekt och omfattning	34
Erfarenheter och framgångsfaktorer	36
Uppsala kommun.....	36
Räddningstjänsten Syd	37
Varbergs kommun	37
Linköpings kommun.....	38
Örebro kommun.....	38

För den som vill veta mer	39
Kontaktuppgifter till kommuner i arbetsgruppen	39
Bilaga 1 – Juridik	40
Ansvar för brandskyddet.....	40
Bostadsanpassning	41
Förskrivning av hjälpmedel	42
Sekretess	44
Behandling av personuppgifter	44
Bilaga 2 – Exempel på checklista att använda vid riskinventering hos enskilda	46
Bilaga 3 – Exempel på informationsblad till enskilda	51

Inledning

Det sker i genomsnitt 100-110 dödsbränder per år i Sverige och cirka 90 procent av dem inträffar i bostäder. Personer i åldersgruppen 65 år eller äldre är överrepresenterade i dödsbränder och det är även vanligt att de omkomna har någon form av funktionsnedsättning. I åldersgruppen 20-64 år har fler än hälften av de omkomna konsumerat alkohol före olyckan. Rökning orsakar nästan en tredjedel av dödsbränderna, och en annan vanlig orsak är att branden uppkommer i anslutning till spisen. Vid en majoritet av dödsbränderna saknas fungerande brandvarnare. Mer statistik och information om påverkande faktorer finns att ta del av i IDA² och Säkerhetens bestämningsfaktorer³.

² www.msb.se/ida. IDA är ett informationssystem där den statistik som MSB förfogar över presenteras. Statistiken kommer från olika register kring olyckor, skador, säkerhets- och krishanteringsarbete.

³ *Säkerhetens bestämningsfaktorer*, NCO 2006:6, Statens räddningsverk och Karlstads universitet

Om utvecklingen fortsätter och inga särskilda åtgärder vidtas visar trenden att bostadsbränderna kommer att bli fler och att antalet döda i bostadsbränder riskerar att öka med drygt en tredjedel till år 2050.⁴ Bedömningen grundar sig på SCB:s befolkningsprognos avseende ökningen av antalet äldre och en oförändrad risk för dödsbränder. Den politiska inriktningen är att äldre personer och personer med vissa funktionsnedsättningar ska kunna bo kvar i sin bostad så länge som möjligt och få individuellt anpassat stöd i form av vård, omsorg, hjälpmedel och anpassning av bostaden. Eftersom det brandskydd som bygglagstiftningen ställer krav på i ordinärt boende förutsätter att den boende själv kan agera och sätta sig i säkerhet i händelse av brand innebär det att det finns ett behov av att även anpassa brandskyddet efter individens förutsättningar.

Bakgrund

I november 2009 fick Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) i uppdrag av regeringen att, i samverkan med berörda myndigheter och organisationer, ta fram en nationell strategi⁵ för hur brandskyddet kan stärkas genom stöd till enskilda. Kort därefter, i april 2010, fick MSB i uppdrag att utreda vad som är ett rimligt brandskydd i olika boendemiljöer⁶. I den senare rapporten presenteras den problembild som behöver hanteras, bland annat med hjälp av arbetssätt som beskrivs i denna vägledning.

Det finns ett behov av att individanpassa brandskyddet i bostäder för personer som bedöms vara särskilt utsatta för och vid bränder. Den nationella samverkansgruppen för brandskyddsfrågor har därför tagit initiativ till att utarbeta en vägledning till stöd för landets kommuner. Samverkansgruppen bildades för att samordna, långsiktigt förvalta och vid behov utveckla den nationella strategin.

Den arbetsgrupp som utarbetat vägledningen består av representanter från Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB), Socialstyrelsen, Örebro kommun, Uppsala kommun, Varbergs kommun, Linköpings kommun, Räddningstjänsten Syd samt Brandskyddsföreningen Sverige. Arbetsgruppen har bidragit med erfarenheter, underlag och idéer till vägledningens innehåll, och MSB har sammanställt dokumentet.

⁴ *En nationell strategi för att stärka brandskyddet genom stöd till enskilda*, Redovisning av uppdrag (Fö2009/2196/SSK, 2009-11-05), MSB dnr 2009-14343, 2010-09-28

⁵ *En nationell strategi för att stärka brandskyddet genom stöd till enskilda*, Redovisning av uppdrag (Fö2009/2196/SSK, 2009-11-05), MSB dnr 2009-14343, 2010-09-28

⁶ *Rimligt brandskydd i olika boendemiljöer*, Redovisning av uppdrag (Fö2009/1961/SSK, 2010-04-10), MSB dnr 2010-9200, 2011-05-24

Vision, mål och syfte

En vision och tydliga mål är några av förutsättningarna för att lyckas i arbetet med att stärka den enskildes brandskydd. Visionen som formulerats i den nationella strategin är: *"Ingen ska omkomma eller skadas allvarligt till följd av brand"*. Visionen ska genomsyra det arbete som genomförs för att nå målen som formulerats i strategin. De mål som formulerats i den nationella strategin är följande:

- Antalet döda och svårt skadade vid bränder i bostadsmiljö ska minskas med minst en tredjedel till år 2020.
- Medvetenheten hos enskilda om brandrisker och hur man ska agera i händelse av brand ska öka.
- Andelen fungerande brandvarnare och brandskyddsutrustning i bostäder ska öka.

De arbetssätt som presenteras i denna vägledning är ett av verktygen som kan användas för att nå de formulerade målen och visionen.

Vägledningens syfte

Vägledningens syfte är att inspirera och stödja kommuner att påbörja och införa ett systematiskt arbetssätt för att

- identifiera personer som på grund av ett riskbeteende har en ökad risk att drabbas av en brand i bostaden,
- identifiera personer med begränsad förmåga att själva agera i samband med en brand, samt
- föreslå och erbjuda individanpassade riskreducerande åtgärder.

Vägledningen innehåller exempel på arbetssätt från några av de kommuner som kommit en bit på vägen med ett sådant arbete. Tanken med dessa exempel är att inspirera och visa hur arbetet kan genomföras.

Målgruppen för vägledningen

Målgruppen för vägledningen är i första hand förtroendevalda, beslutsfattare och handläggare i kommuner som i sitt arbete på olika sätt kan påverka och initiera ett systematiskt arbete som syftar till ett starkt individanpassat brandskydd för enskilda. Både kommunens egna verksamheter och privata aktörer som bedriver verksamhet på kommunens uppdrag innefattas i målgruppen. Privata aktörer som bedriver verksamhet på kommunens uppdrag innefattas fortsättningsvis i vägledningen under benämningen *kommunen*.

En aktör som kan utgöra en viktig samverkanspart är den kommunala räddningstjänsten. Räddningstjänsten kan stötta och bidra med sin sakkunskap inom brandskyddsområdet i både uppstart och genomförande.

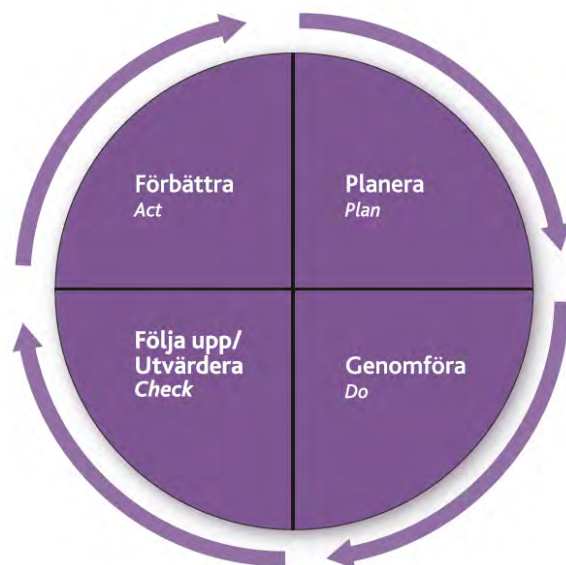

Systematiskt säkerhetsarbete

Ett systematiskt säkerhetsarbete⁷ är en kontinuerlig process utan slut. Arbetet startar med en kartläggning av riskbilden, fortsätter med planering, genomförande, uppföljning/utvärdering och förbättring, för att sedan börja om igen i en ständigt pågående process.

Om nya uppgifter införs behöver dessa förankras i organisationen, såväl hos politiker som hos chefer för kommunala förvaltningar och privata verksamheter. Uppgifterna behöver även definieras och kommuniceras till alla berörda. Det här avsnittet belyser sådant som är bra att tänka på och ger exempel på aktiviteter som kan vara lämpliga att börja med.

⁷ Systematiskt arbete för äldres säkerhet – Om fall, trafikolyckor, bränder och suicid, MSB, 2013

Figur 1. Modell att använda för systematiskt säkerhetsarbete, illustrerad med PDCA-cykeln. PDCA-cykeln's olika faser: planera, genomföra, följa upp/utvärdera och förbättra (plan, do, check, act).

Ett systematiskt arbete har inget slut, men väl en början. Det är inte helt ovanligt att nya arbetsuppgifter inledningsvis planeras och drivs i någon form av projektorganisation. Arbetsuppgifter och arbetssätt behöver därefter implementeras i den ordinarie verksamheten för att fortsättningsvis kunna drivas kontinuerligt och systematiskt. Övergången mellan projektorganisation och förvaltningskede underlättas av hög personkontinuitet. Med alltför stor omsättning av personal riskerar arbetet att tappa fart och förlora värdefull kunskap.

Beslut och politisk förankring

All kommunal verksamhet är politiskt styrd. Det är därför viktigt att redan inledningsvis involvera politikerna i berörda nämnder så att planerna på utvecklingsarbetet förankras i enlighet med de rutiner som finns i respektive kommun. Eftersom konkreta förslag och idéer ofta är lättare att ta ställning till kan ett inledande informationsmöte förslagsvis innehålla en presentation av problembilden kompletterad med lokal statistik och ett utkast till arbetsplan.

Den politiska förankringen är också en förutsättning för att projektet ska få ett tydligt uppdrag, rätt mandat och tillräckliga resurser så att det efter hand även kan bli en naturlig del av kommunens breda systematiska säkerhetsarbete.

I *Uppsala kommun* informerades både Äldrenämnden och Räddningsnämnden tidigt om projektet. Politikerna anser att uppgifterna är prioriterade och behöver genomföras av samtliga utförare av hemvård i kommunen. Därför har Äldrenämnden beslutat att ändra sitt förfrågningsunderlag för lagen om valfrihetssystem (LOV)⁸. Förändringen i förfrågningsunderlaget tydliggör utförarnas ansvar gällande det brandförebyggande arbetet med att göra riskanalyser på individnivå. Tidigare ingick enbart ett ansvar att göra en riskanalys för verksamheten som helhet.

I *Örebro kommun* förankrades de inledande pilotförsöken med det ansvariga kommunalrådet. Försöken innebar att tre mobila sprinklersystem installerades hos enskilda. De berörda driftsnämnderna informerades. Responsen för att genomföra försöken var mycket positiv. Vidare inköp av fler system har sedan beslutats och finansierats av respektive verksamhet.

Så långt det är möjligt är det bra att försöka anpassa planeringen av de nya arbetsuppgifterna till kommunens årliga budgetplanering och på ett tidigt stadium besluta om att infoga arbetsuppgifterna i berörda verksamhetsplaner.

Räddningstjänsten Syd valde att i ett tidigt skede informera sin direktion om det planerade arbetet och göra dem delaktiga. Då arbetet kräver samverkan och delaktighet av andra förvaltningar i kommunen skickades en förfrågan till Malmö Stad och Kävlinge kommun om att medverka i ett pilotprojekt för att stärka brandskyddet för äldre som bor kvar hemma. Förfrågan till kommunerna gjordes av räddningstjänstens direktion, vilket signalerar att arbetet är prioriterat och förankrat i organisationen.

En kommun ska enligt lagen (2003:778) om skydd mot olyckor (LSO) ha ett handlingsprogram för den förebyggande verksamheten. I programmet ska målet för kommunens verksamhet anges samt hur den förebyggande

⁸ LOV är ett alternativ till lagen om offentlig upphandling som kan tillämpas på äldre- och handikappomsorg samt hälso- och sjukvårdstjänster och innebär bland annat att den enskilde har möjlighet att själv välja utförare.

verksamheten är ordnad och planerad. Även de risker för olyckor som finns och som kan leda till räddningsinsatser ska anges.

Handlingsprogrammet ska antas av kommunfullmäktige för varje ny mandatperiod, och innan programmet antas ska samråd ha skett med de myndigheter som kan ha ett väsentligt intresse i saken. Alla berörda förvaltningar i kommunen bör vara delaktiga i framtagandet.

Handlingsprogrammet ska omfatta hela kommunens säkerhetsarbete inom området skydd mot olyckor och är ett bra tillfälle att brett förankra arbetsmetoder likt de som presenteras i den här vägledningen.

Kartlägga riskbilden och planera arbetet

En av de första uppgifterna är att definiera mål och ramarna för arbetet. Som nämns i inledningen visar den nationella statistiken, som sammanställs utifrån räddningstjänsternas insatsrapporter samt olycksutredningar, att individer med en ökad riskbild ofta återfinns i äldre åldersgrupper samt bland personer med någon form av psykisk eller fysisk funktionsnedsättning. Alkohol, mediciner eller droger utgör ofta en riskfaktor.

Analysen av den nationella statistiken kan med fördel kompletteras med lokal statistik. Allt går dock inte att utläsa ur statistikdatabaser, vilket innebär att vissa antaganden även behöver baseras på informell kunskap inom kommunen. En god kommunikation mellan förvaltningarna är nödvändig för att få en gemensam bild av situationen i kommunen. Även forskning, litteratur och andra underlag kan fungera som stöd i arbetet. Aktiviteter för att få till en bred samverkan där olika förvaltningars kunskaper och erfarenheter tas tillvara är därför en viktig arbetsuppgift i den här fasen.

Det är viktigt att både riskinventering och det stöd som kommunen kan ge i form av råd och förstärkning av brandskyddet har formen av ett

erbjudande som den enskilde kan ta ställning till, och som bygger på acceptans och delaktighet. Socialtjänstlagen hänvisar till varje individs självbestämmande, integritet och egna ansvar. Lagen om skydd mot olyckor anger att det primära ansvaret att förebygga bränder och begränsa skador till följd av brand vilar på den enskilde. Även kommunen har ett ansvar att förebygga bränder, men det innebär inte att kommunen tvångsmässigt kan vidta åtgärder i den enskildes bostad utan direkt lagstöd. Mer information om juridiska aspekter finns i bilaga 1.

Identifiera berörda personer

För att identifiera vilka personer som berörs av arbetet kan man som utgångspunkt börja med att leta efter de individer som stämmer in på en eller flera av följande beskrivningar;

- personen har ett beteende som medför ökad brandrisk
- personen har begränsad förmåga att uppmärksamma en brand
- personen har begränsad förmåga att själv agera i samband med en brand

I Örebro kommun lämnades följande beskrivning av problembilden till berörda enhetschefer inför inventeringen:

”Personerna som vi försöker ringa in är de som har ett eget boende och som samtidigt har ett beteende som innebär en förhöjd risk för brand i bostaden, och i den mån brand skulle uppstå skulle ha svårt att uppfatta faran och ha svårighet att utrymma.

Detta beteende kan vara orsakat av en fysisk eller psykisk funktionsnedsättning, ålderdom, sjukdom, missbruk m.m. Beteendet kan exempelvis innebära att man tenderar att glömma bort tända ljus eller mat på spisen. En annan vanlig faktor som påverkar risken för brand i bostaden är rökning och en felaktig hantering av cigaretter, tändare och tändstickor. Tidigare nämnda faktorer kan också innebära att man har svårt att uppfatta brand eller att man kan ha svårigheter att utrymma innan kritiska förhållanden uppstår. Vid en vanlig bostadsbrand uppstår dessa kritiska förhållanden vanligtvis inom 2-3 minuter.

Vanliga signaler som vi kan se hemma hos dessa brukare kan vara brännmärken på kläder, sängkläder, möbler och golv. Även att det finns mycket brännbart på eller i anslutning till spisen är signaler vi ska vara vaksamma på.”

Om det inledningsvis råder osäkerhet beträffande vad som är möjligt att åstadkomma kan det vara enklare att börja mer begränsat och sedan bredda uppdraget efter hand. Börja till exempel med de personer som kommunen redan har kännedom om, exempelvis personer som får insatser i form av hemtjänst, personlig assistans eller bostadsanpassning.

Personerna som stämmer in på beskrivningen ovan har olika kontaktpunkter med kommunen och det kan därmed underlätta för det framtida arbetet om de delas in i olika grupper. De grupper som nämns i denna vägledning är identifierade av arbetsgruppen och ska ses som exempel. Med utgångspunkt från lokal erfarenhet och statistik gör varje kommun själv en bedömning av vilka grupper som är mest angelägna att inrikta ett arbete mot.

Definierade grupper:

- Personer som bor i särskilt boende
- Personer *med* behovsprövade insatser som bor i ordinärt boende
- Personer *utan* behovsprövade insatser som bor i ordinärt boende⁹
- Personer med missbruks-, beroende- eller psykiska problem

De boendeformer som i denna vägledning benämns ordinärt boende och särskilt boende motsvarar verksamhetsklasserna 3 respektive 5B i Boverkets byggregler (BBR19). Boverkets byggregler reglerar dagens nybyggnadskrav för olika byggnads- och verksamhetstyper.

Identifiera aktörer

När arbetets inriktning är klar är nästa steg att identifiera vilka aktörer i kommunen som ska vara delaktiga i arbetet. Lämpligen är det aktörer som i sin dagliga verksamhet kommer i kontakt med personerna i fråga. Vilka yrkesgrupper det rör sig om beror på vilken grupp man valt att vända sig till. Liksom i allt förändringsarbete är det en fördel om man kan integrera de nya arbetsmetoderna i redan befintliga rutiner.

Räddningstjänsten Syd inledde sitt arbete med att bjuda in till en workshop där personal från Vård- och omsorgsförvaltningarna i Kävlinge kommun och i tre av Malmös stadsdelar deltog. Syftet med workshopen var att identifiera personer eller funktioner i den dagliga verksamheten i kommunen som kommer i kontakt med de

⁹ Gruppen syftar huvudsakligen på den äldre delen av befolkningen som ännu inte bedömts behöva insatser från kommunen, men som ändå kan behöva hjälp med att individanpassa brandskyddet.

särskilt riskutsatta, i detta fall äldre personer. För att arbetet ska kunna genomföras löpande och kontinuerligt ville räddningstjänstförbundet och kommunen gemensamt hitta forum där kommunens personal kan integrera arbetssättet i redan befintliga rutiner.

Identifieringsarbetet utgick från tre ”grupper” av äldre. De som redan får någon form av stöd från kommunen (till exempel genom hemtjänst), de som ska börja få stöd från kommunen (exempelvis då personer kommer tillbaka hem efter en sjukhusvistelse) samt de som inte har något identifierat hjälpbehov i dagsläget och därmed inte får något speciellt stöd från kommunen. Inom respektive grupp listades vilken personalkategori från kommunen som kom i kontakt med de äldre och i vilka sammanhang.

Respektive stadsdel/kommun har sedan i samråd med sin vård- och omsorgschef beslutat om vilken grupp de vill testa att arbeta med samt vilka i personalen som ska utbildas för att genomföra arbetsuppgifterna. Exempel på detta är att hemtjänstpersonal i en stadsdel i Malmö arbetar med brandskyddsfrågorna i samband med välkomstsamtal för nya brukare och följer upp arbetet genom kontaktmannaskap. Ett annat exempel är att Kävlinge kommun valt att arbeta med den kontakt som hemrehabgruppen har med enskilda och ger arbetsterapeuter uppgiften att genomföra en kontroll av brandskyddet efter exempelvis en sjukhusvistelse.

Exempel på funktioner inom kommunen som skulle kunna vara aktiva i arbetet är fixartjänster, socialsekreterare, biståndshandläggare, bostadsanpassningshandläggare, vårdplanerare, hemtjänstpersonal, personliga assistenter, boendestödjare samt personal i särskilt boende. Distriktssköterskor, sjukgymnaster och arbetsterapeuter är andra exempel på yrkeskategorier som möter de identifierade målgrupperna i deras bostad.

I vissa kommuner genomförs uppsökande hembesök hos äldre personer som inte har några insatser från kommunen. Åldersgränsen varierar från kommun till kommun, men syftet är vanligtvis detsamma nämligen att de enskilda ska få nödvändig information om socialtjänstens verksamhet. Personalen som genomför dessa hembesök kan även informera om brandrisker och brandskydd.

Det kan vara en bra idé att undersöka om det finns planer på andra övergripande insatser i kommunen som omfattar de tilltänkta grupperna och om det i så fall finns fördelar med att koordinera de olika insatserna.

Då arbetet påbörjades i *Varbergs kommun* sökte arbetsgruppen i projektet, som kallas BoBRA, en grupp att inledningsvis inrikta arbetet mot. Det framkom då att larmpatrullerna för trygghetslarmen skulle göra hembesök hos alla trygghetslarmskunder. Detta på grund av att alla trygghetslarm i kommunen skulle bytas ut vid den tidpunkten. De kontaktvägar mot enskilda som redan fanns kunde därmed användas och arbetet kom på så vis igång relativt snabbt. Larmpatrullerna fick alltså i uppgift att inventera och informera om brandskydd när de ändå var ute hos trygghetslarmskunderna.

En aktör som är viktig att samverka med är fastighetsägaren. Den aktör som identifierar ett behov av ett ökat individanpassat brandskydd hos en enskild kan ha mycket att vinna på att informera fastighetsägaren (givetvis med den enskildes samtycke). Ju tidigare kontakt som tas desto bättre. Det kan då föras en diskussion om fördelning av ansvar och kostnader etc., vilket även kan underlätta genomförandet av vissa åtgärder.

Fastighetsägaren har i många fall en naturlig roll när det gäller brandskyddet, vare sig det handlar om ett ordinärt boende eller ett särskilt boende. I det systematiska brandskyddsarbetet som i många fall behöver bedrivas för att leva upp till skyldigheterna i LSO ingår till exempel att fördela och koordinera ansvaret för brandskyddet mellan ägare och nyttjanderättshavare (i ordinärt boende den boende och i särskilt boende verksamhetsutövaren). Ansvarsfrågan kan lämpligen klargöras i exempelvis hyreskontrakt eller en särskild gränsdragningslista.

Ytterligare aktörer är pensionärsorganisationer och andra frivilliga organisationer, till exempel stadsmissionen. De träffar personer som kan vara i behov av ett individanpassat brandskydd och kan då informera om brandrisker och brandskydd.

Skapa förutsättningar för utvärdering

När man inför nya arbetsuppgifter i en verksamhet har man en målbild och förhoppning om vilken effekt som uppgifterna förväntas ge. För att kunna avgöra om de önskade effekterna sedan har uppnåtts behöver arbetet göras uppföljnings- och utvärderingsbart. Det är därför viktigt att tidigt i arbetsprocessen fundera över vad som är intressant att följa upp och att förbereda för utvärdering.

Några viktiga begrepp i utvärderingssammanhang är:

- Nollmätning
- Målformulering
- Åtgärder
- Effektmätning

Nollmätning

För att det ska vara möjligt att utvärdera om arbetet har gett önskad effekt behövs en nollmätning. Med det menas att det behöver noteras hur situationen ser ut innan åtgärder sätts in. Under uppföljning och utvärdering används sedan dessa uppgifter som jämförelseunderlag. Exempelvis kan räddningstjänstens statistik över tillbud, olyckor, brandorsaker etc. användas. Genom attityd- och upplevelseundersökningar innan arbetet startar kan exempelvis känslor av otrygghet, oro hos personal och enskilda fångas upp.

Målformulering

För att kunna följa upp om målen uppnåtts behöver målen vara mätbara. Det kan vara bra att formulera både *effektmål* och *prestationsmål*. Effektmålen uttrycker de effekter som man vill uppnå med arbetet, exempelvis ”Antalet dödsbränder i hemmen ska minska med X % till år 20xx”. Prestationsmålen uttrycker de uppgifter som verksamheten ska genomföra för att nå effektmålen, exempelvis ”Alla utförare av hemtjänst ska erbjuda brukarna en genomgång av brandskyddet i hemmet minst en gång per år”.

Åtgärder

Valet av åtgärder och arbetssätt är nära förknippat med målen för arbetet. Det handlar om att välja åtgärder som ger önskad effekt och som i förhållande till kostnaden är mest effektiva. Åtgärder och arbetssätt behöver också väljas utifrån den kunskap som verksamheterna har då arbetet inleds och behöver kontinuerligt följas upp.

Effektmätning

Efter några år bör effekter av åtgärderna märkas. För att veta i vilken mån åtgärderna varit effektiva behöver de utvärderas. Då måste ny statistik samlas in och jämföras med den från nollmätningen. Även nya attityd- och upplevelseundersökningar kan genomföras hos enskilda, och jämföras med tidigare resultat. Först då går det att dra några egentliga slutsatser om åtgärdernas effekt och om målen för arbetet uppnåtts.

Genomförande

När arbetet är planerat och grundförutsättningar skapade ska arbetsuppgifterna genomföras och implementeras i berörda verksamheter.

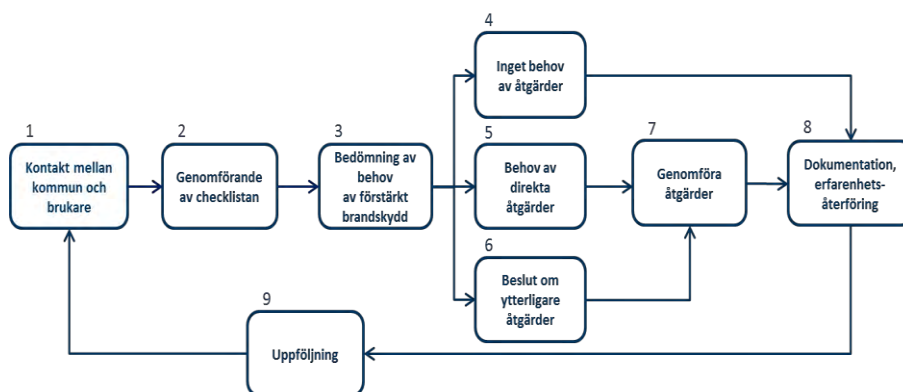
Styrning och processbeskrivning

En viktig förutsättning för att driva ett projekt och därefter åstadkomma ett systematiskt och långsiktigt arbete med individanpassat brandskydd är att det finns en tydlig ansvarsfördelning. Vem ansvaret bör läggas på beror på hur kommunen är organiserad samt vilken grupp av personer som kommunen väljer att fokusera på inledningsvis. Allt arbete som beskrivs i vägledningen kräver samverkan mellan flera kommunala förvaltningar samt andra aktörer som exempelvis fastighetsägare. Det kan underlätta om det finns en överenskommelse mellan inblandade aktörer vem som har vilket ansvar och vem som ska stå för kostnader som kan uppkomma.

Under 2010 startade brandförsvaret i *Uppsala kommun* ett projekt med målet att öka säkerheten för personer med behov av hjälpinsatser i eget boende och på omvårdnadsboenden i kommunen. Projektet syftade till att förbättra brandskyddet för dessa grupper samt till att minska risken och konsekvenserna av en eventuell brand. Efter projektets start insåg Uppsala Brandförsvär att de behövde ha stöd i sitt arbete från de i kommunen som i sin dagliga verksamhet hanterar dessa målgruppers behov. Det ledde till ett samarbetsprojekt mellan Kontoret för hälsa, vård och omsorg och Uppsala Brandförsvär. Efter projektiden övergick arbetet till att ingå i den ordinarie verksamheten. Ansvar för det löpande arbetet ligger på Kontoret för hälsa, vård och omsorg och brandförsvaret har en stödjande roll som sakkunnig i brandskyddsfrågor.

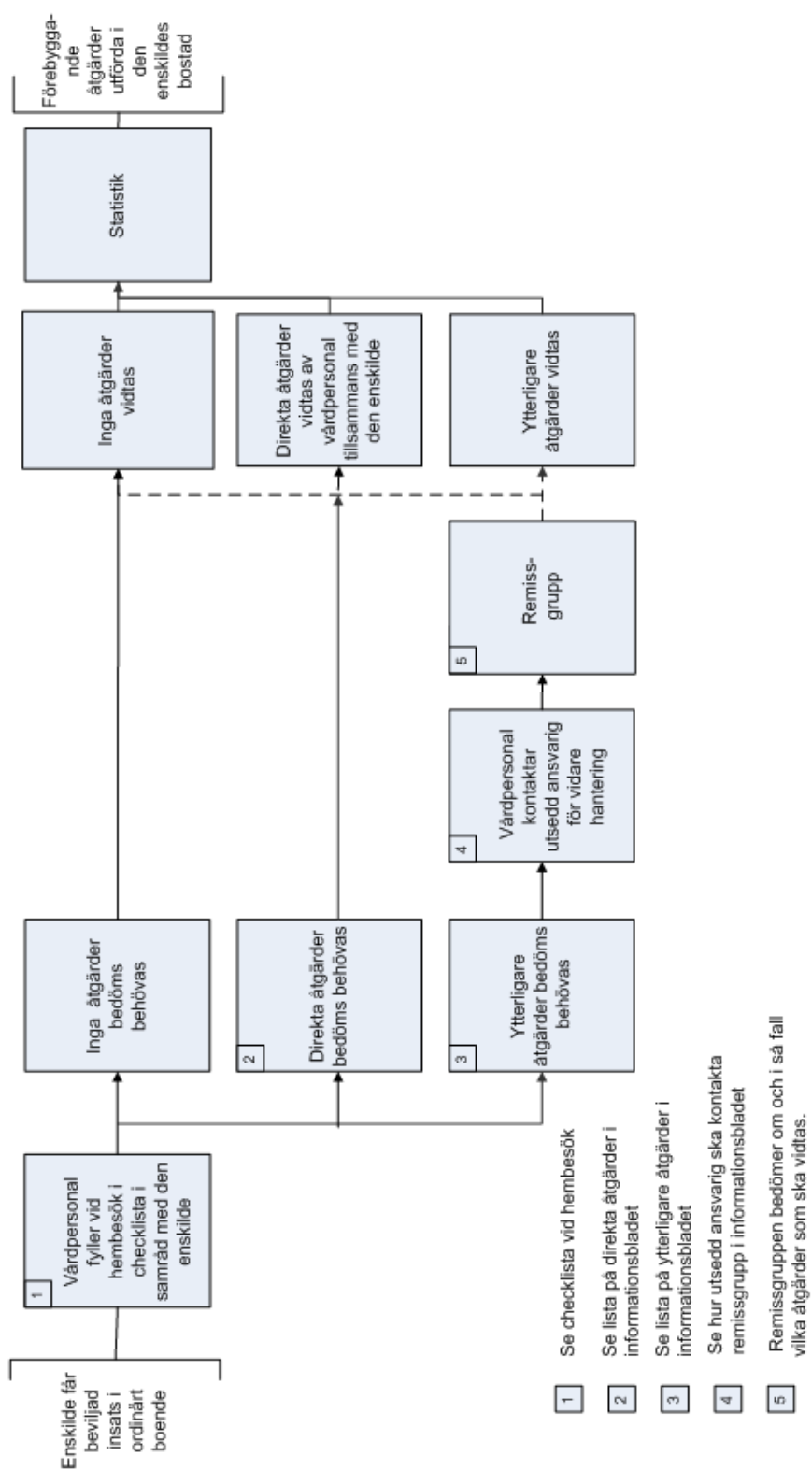
I *Linköpings kommun* startade arbetet med att inventera behovet av stärkt brandskydd i särskilda boenden som ett gemensamt initiativ från Äldrenämnden och avdelningen Säkerhet och Juridik inom Kommunledningskontoret. Därefter ansvarar verksamhetscheferna inom både de kommunala och privata omsorgsverksamheterna i kommunen för att det löpande arbetet med att identifiera personer med behov av stärkt brandskydd genomförs. Avdelningen Säkerhet och Juridik är fortsatt delaktig och stödjande i riskvärderingsarbetet.

Tidigt i arbetet kan det vara bra att ta fram en processbeskrivning. Den är ett bra hjälpmedel för att få en överblick över vilka delmoment som behöver ingå för att få ett bra flöde i arbetsgången. De olika delmomentens inbördes förhållande kan åskådliggöras så att alla inblandade kan se sin egen roll och processbeskrivningen kan användas för att informera samtliga berörda om hur arbetet är tänkt att ske. Nedan ges två exempel på processbeskrivningar.

1. Kontakt mellan kommun och brukare kan ske på flera sätt, till exempel via hemvårdsinsatser, hemrehab eller biståndsprövning.
2. Genomförandet sker i dialog med individen och utgår från checklisten framtagen av Räddningstjänsten Syd.
3. Utifrån resultatet från genomgången görs en bedömning av behovet av förstärkt brandskydd.
4. Inget behov av åtgärder kan identifieras, gå vidare till steg 8.
5. Vid genomgången görs bedömningen att individen behöver ett förstärkt brandskydd i form av direkta åtgärder, till exempel byte av batteri i brandvarnare, information, inköp av brandfilt med mera. Exempel på enklare åtgärder går att finna i checklisten.
6. Vid genomgången görs bedömningen att enklare åtgärder inte är tillräckliga. I detta läge är det viktigt att involvera anhöriga om möjligt och/eller fastighetsägaren samt diskutera ärendet i lämpligt internt forum. Räddningstjänsten kan vara ett stöd här.
7. Identifierade åtgärder i steg 5 och 6 genomförs.
8. Checklisten, beslut och eventuella åtgärder dokumenteras i eget internt system för uppföljning.
9. Arbetet med att undersöka behov av förstärkt brandskydd bör ske kontinuerligt. Uppföljning rekommenderas en gång om året.

Figur 2. Processkarta för arbetet i Malmö och Kävlinge kommun.

Figur 3. Processkarta för brandförebyggande arbete i Uppsala kommun.

I *Uppsala, Kävlinge* och *Malmö* finns särskilda grupper med uppgift att hantera ärenden där åtgärderna är av mer omfattande karaktär som inte kan åtgärdas direkt av personalen.

I grupperna i Kävlinge och Malmö ingår representanter från bland annat kommunens hemtjänstverksamhet, Rehab och biståndshandläggare. I grupperna ingår exempelvis funktioner som har förskrivningsrätt och befogenhet att fatta beslut om bostadsanpassningsbidrag.

I Uppsala kommun kallas funktionen *Remissgrupp* och i den ingår representanter för Kontoret för hälsa, vård och omsorg och Uppsala Brandförsvär. Remissgruppen har bland annat till uppgift att vara huvudkontakten mellan utförarna (det vill säga verksamheterna som erbjuder exempelvis hemtjänst till enskilda) och beställare (det vill säga kommunen) gällande det förebyggande arbetet.

Reglerade möjligheter till stöd

Arbetet som beskrivs i den här vägledningen bygger på delaktighet och samtycke från den enskilde och det är viktigt att den enskildes självbestämmanderätt och integritet respekteras. Detta avsnitt beskriver de reglerade möjligheter till stöd från samhället som den enskilde kan få med grund i Socialtjänstlagen. I bilaga 1 redovisas fler möjligheter till stöd samt andra juridiska principer som på olika sätt påverkar arbetet.

Socialtjänstlagen (2001:453) ger kommunerna möjlighet att utforma socialtjänsten utifrån kommunens egna behov och förutsättningar samt förändringar i samhällsutvecklingen. Lagen hänvisar till varje individs självbestämmande, integritet och egna ansvar. Det innebär att kommunen inte kan tvinga den enskilde att ta emot hjälp eller stöd som den enskilde själv inte önskar. Kommunen har även det yttersta ansvaret för att kommuninvånarna får det stöd och den hjälp de behöver.

Enskilda har rätt till bistånd för sin försörjning och för sin livsföring i övrigt. Livsföring i övrigt är inte specificerat i lagen, men vissa insatser som en kommun bör erbjuda finns uppräknade. De uppräknade insatserna är till för att underlätta för en enskild att bo kvar hemma och innefattar bland annat hemtjänst. Bistånd kan beviljas för att den enskilde ska kunna tillförsäkras en skälig levnadsnivå. Kommunerna har även möjlighet att i enskilda fall bevilja bistånd utöver skälig levnadsnivå. Varje kommun bör fundera över i vilka fall den möjligheten ska användas.

I biståndsbedömningen ska handläggaren ta hänsyn till den enskilda personens egna förutsättningar och möjligheter. Handläggningen ska grundas på den enskildes ansökan eller uttryck om behov av hjälp. När handläggaren ser ett behov ska den påtala det för den enskilde och berätta vilka möjligheter till stöd och hjälp som finns.

Handläggningen omgärdas av sekretess, men om den enskilde lämnar sitt medgivande faller sekretessen för den hantering som medgivandet gäller. Mer information om de sekretessbestämmelser som råder samt bestämmelser om behandling av personuppgifter finns i bilaga 1.

Kunskap och utbildning

Som tidigare nämnts krävs beslut från både politisk ledning och förvaltningsledning för att nya arbetsuppgifter slutligen ska bli en del av den ordinarie verksamheten. Att utbilda ledamöter i berörda nämnder och tjänstemän i förvaltningar om hur problembilden ser ut och grunderna kring brand och brandskydd kan vara ett sätt att bereda väg för beslutsprocessen. Förankring och förståelse för arbetsuppgifterna behövs i alla delar av en organisation.

Den personal som ska erbjuda sig att göra bedömningar av brandskyddet hos enskilda behöver ha viss kunskap om bränder och brandskydd¹⁰. Många yrkesgrupper har förmodligen redan fått någon form av grundläggande brandkunskapsutbildning. Utbildningen som avses i denna vägledning lägger dock större fokus på förmågan att se risker och riskbeteenden samt att veta hur olika risker kan förebyggas, snarare än förmågan att hantera en uppkommen brand. Sannolikheten för att personal finns på plats hos den enskilde precis då en brand uppkommer är ytterst liten. Enbart i särskilt boende finns personal på plats dygnet runt.

Både *Räddningstjänsten Syd* och brandförsvaret i *Uppsala kommun* erbjöd kostnadsfria brandförebyggande utbildningar för alla utförare av hemvård i kommunerna. Under utbildningarna lades mycket fokus på den checklista som personalen använder som arbetsmaterial då de erbjuder enskilda riskinventeringar i deras bostad. Innehållet i checklistan förklarades, bland annat med konkreta exempel.

¹⁰ Utbildningsprogram för yrkesgrupper som har ett särskilt behov av utbildning i brandskydd, Redovisning av uppdrag i regleringsbrev 2010, MSB dnr 2010-3189, 2010-06-22

Under utbildningarna informerade de även om att det brandförebyggande arbetet med hjälp av checklistorna kommer att fortgå framöver och därmed bli en permanent del i den ordinarie verksamheten.

En viktig del i utbildningen av personalen som ska utföra arbetsuppgifterna är att klargöra att även om uppgiften att erbjuda en riskinventering hos enskilda är obligatorisk så innebär det inte ett tvång för den enskilde att ta emot erbjudandet. Den enskilde har alltid möjlighet att tacka nej till erbjudandet och då ska det respekteras.

Utbildningar för personalen behöver genomföras med viss regelbundenhet. Hur ofta det behövs beror bland annat på verksamhetens personalomsättning. Det viktiga är att se till att kunskap och erfarenhet av det brandförebyggande arbetet upprätthålls i verksamheten.

Exempel på arbetssätt

Gemensamt för arbetssätten som presenteras nedan är att det behövs tydliga metoder och rutiner för hur den som identifierar risker hos enskilda ska gå till väga för att åtgärda problemet. I många fall är det inte helt enkelt att avgöra var gränsen för kommunens ansvar går i förhållande till den enskildes eget ansvar. Ett resonemang om detta finns att läsa i bilaga 1.

Personer i särskilt boende

I särskilt boende är brandskyddet till stor del redan reglerat, och kommunen har ett tydligt ansvar för de boendes säkerhet. Trots att brandskyddet är högre än i ordinärt boende, med exempelvis automatiskt brand- och utrymningslarm, personal som kan ingripa och i vissa fall automatisk vattensprinkleranläggning, kan det finnas personer som har ett riskbeteende som innebär att brandskyddet ändå inte är tillräckligt. Därför bör fokus för det arbete som beskrivs i den här vägledningen i särskilt boende handla om att identifiera de personer som har behov av ytterligare brandskyddsåtgärder utöver det generella brandskyddet.

Genom att ta upp brandsäkerhetsaspekter i förfrågningsunderlag när kommunerna gör upphandling av vård- och omsorgstjänster kan krav på systematiskt säkerhetsarbete skrivas in i de avtal som upprättas. Det är här grunden läggs för möjligheten att följa upp verksamheternas systematiska säkerhetsarbete.

Verksamhetens personal är en viktig resurs i det förebyggande arbetet och behöver utbildas i systematiskt säkerhetsarbete. Ofta känner personalen redan till vilka personer som är särskilt riskutsatta och kan

därför relativt enkelt göra en bedömning av hur många som kan behöva någon form av utökat brandskydd.

I *Örebro kommun* genomfördes, på initiativ från kommunledningskontorets säkerhetsenhet, inledningsvis en inventering i syfte att få en uppfattning om problemets storlek. Undersökningen genomfördes med stöd av en webbenkät riktad till enhetschefer inom förvaltningen för funktionsnedsatta, vård- och omsorgsförvaltningarna samt socialförvaltningarna. Enkäten innehöll tre delar.

1. Frågor om organisatoriska uppgifter samt uppgifter om totalt antal brukare inom respektive verksamhet.
2. Frågor där enhetscheferna skulle uppskatta antalet brukare som stämmer in på den problembild som definierats och beskrivits i enkäten.
3. Frågor om befintligt brandskydd i aktuella bostäder.

Linköpings kommun valde att inledningsvis fokusera på de personer som bor i behovsprövade boenden. Under sommaren 2010 skrevs en rapport som ett inledande steg för arbetet i syfte att få en uppfattning om hur det förebyggande brandskyddet på kommunens särskilda boenden såg ut. Det framkom då att det finns ett behov av förstärkt brandskydd hos vissa personer på grund av olika sammanfallande faktorer som bidrar till en ökad risk för brand.

Under våren 2011 identifierade Säkerhet och Juridik i samverkan med Omsorgskontoret ett antal kriterier för bedömning av en persons behov av förstärkt brandskydd.

Kriterierna för prioritering är:

- Missbruk och beroende
- Demenssjukdom
- Psykisk sjukdom/psykisk störning
- Fysiska funktionsnedsättningar
- Ensamboende
- Rökning
- Samlarbeteende
- Tidigare inträffade tillbud
- Pyromani
- Självmordsbenägenhet

Ju fler av kriterierna som föreligger i ett individuellt ärende desto högre prioritet får det. Kriterierna bedöms efter sannolikhet och konsekvens och sammanställs i en

riskmatris, som sedan används vid bedömning av vilka åtgärder som ska vidtas.

Omsorgskontoret har med stöd av Säkerhet och Juridiks inventering sammanställt ett styrdokument för hur prioritering ska gå till fortsättningsvis. Ansvar att göra bedömningar och genomföra åtgärder ligger fortsättningsvis på den berörda förvaltningen.

Personer med behovsprövade insatser i ordinärt boende

En stor andel av de personer som bedöms som särskilt riskutsatta bor i ordinärt boende. De personer som har behov av det får stödjande insatser från kommunen, exempelvis i form av hemtjänst och trygghetslarm. Om det befintliga brandskyddet bedöms vara otillräckligt kan det behövas ett individanpassat brandskydd. En bedömning av brandskyddet kan exempelvis göras tillsammans med den enskilde i samband med att genomförandeplanen för bistånd upprättas. En genomförandeplan upprättas av utförare av hemtjänst i samband med att bistånd beviljas, och följs upp årligen eller vid förändring.

Arbetet med att uppmärksamma risker och riskbeteenden kan med fördel göras av den personal som exempelvis utför hemtjänstinsatser i den enskildes hem. Personalen har möjlighet att observera om det finns brännmärken i möbler, kläder och golv, om det förvaras mycket brännbart på eller i närheten av spisen osv. Som hjälp i arbetet med att identifiera brandrisker i bostaden kan personalen använda en checklista som de går igenom tillsammans med den enskilde. Ett exempel på en sådan checklista finns i bilaga 2. I bilaga 3 finns ett exempel på ett informationsblad som kan lämnas till den enskilde efter en genomgång av brandskyddet. Informationsbladet kan fungera som en minneslista för den enskilde och som en information till exempelvis anhöriga.

I *Uppsala kommun* har en checklista tagits fram som hemtjänstutförare tillsammans med den enskilde i möjligaste mån ska fylla i vid hembesök. En gång om året ska det göras en uppföljning av brandskyddet med hjälp av checklistan. Svaren sparas i personens akt som upprättas inom socialtjänsten. Då checklistan går igenom tillsammans med den enskilde ska det tydligt framgå att det är något som kommunen erbjuder som stöd och inget tvång. Den enskilde ombeds skriva under checklistan för att intyga att de förstått vad som gäller och att de frivilligt går med på riskinventeringen samt samtycker till hanteringen av personuppgifterna.

Det kan tyckas svårare att få in ett arbetssätt som exemplet ovan hos de privatägda hemtjänstutförarna än hos de kommunala eftersom verksamhetens innehåll inte kan påverkas på samma sätt. Det finns dock sätt att hantera detta.

I *Uppsala kommun* används en modell som består av beställare och utförare för hemvården. Kommunen, som har rollen av beställare, har infört krav i underlaget för upphandling. På så vis regleras utförarnas avtal så att uppgiften att systematiskt erbjuda inventering och behovsanpassning av brandskyddet hos den enskilde utförs.

Under arbetets gång kan det även uppkomma andra typer av oklarheter som riskerar att bli ett hinder i arbetsprocessen. Nedan ges två exempel på frågor som hanterades i Uppsala kommun.

En av uppgifterna i arbetet med att stärka brandskyddet hos den enskilde var att hjälpa till att kontrollera batteriet i brandvarnaren. Det framkom att hemtjänstpersonalen av arbetsmiljöskäl har riktlinjer som säger att de inte får klättra upp på en stol, vilket gör det svårt att nå brandvarnaren. Kommunen valde då att köpa in ett verktyg till varje utförare av hemvård så att de stående på golvet enkelt ska kunna testa brandvarnaren hemma hos den enskilde. Därmed utgjorde detta inget hinder för personalen i deras arbete.

I diskussioner med personalen framkom att det fanns en ängslan för att missa något viktigt och ställas till svars ifall skada eller dödsfall skulle inträffa. När de farhågorna uppdagades blev det tydligt att det är viktigt att informera personalen om vilken roll de har och att de inte kan göra något fel som de kan ställas till svars för i detta arbete. Istället poängterades och diskuterades den möjlighet de har att minska antalet olyckor med konsekvensen att enskilda skadas eller omkommer i sitt hem till följd av brand.

Personer utan behovsprövade insatser i ordinärt boende

De flesta personer som bor i vanligt boende har ingen regelbunden kontakt med kommunens socialtjänst. Det innebär dock inte att där inte finns personer som kan ha behov av att erbjudas extra stöd.

Exempel på kontaktpunkter med denna målgrupp är de förebyggande hembesök hos äldre personer som många kommuner genomför. Vid dessa hembesök kan frågor om brandsäkerhet ingå. Detsamma gäller de fixartjänster som finns i många kommuner. Genom att utbilda berörd personal om risker, riskbeteenden och åtgärder för att minska riskerna kan kunskap spridas och bränder förebyggas.

Räddningstjänsten Syd genomför regelbundet hembesök i vanliga bostäder för att kontrollera och informera om brandskydd. Med anledning av den problematik och riskbild som finns för äldre har en del av hembesöken utvecklats och riktar sig speciellt till seniorer som bor samlat i särskilda bostäder för personer som är 65 år eller äldre. Räddningstjänsten och övriga förvaltningar i kommunerna använder samma checklista för att underlätta uppföljning och kommunikation.

Deltagarna i de grupper som genomför de riktade hembesöken är speciellt utbildade i äldresäkerhet och checklistans användning och tolkning. Grupperna ansvarar bland annat för planeringen av hembesöken och kontakt med berörda aktörer, såsom kommunala representanter, fastighetsägare, bostadsrättsföreningar etc. Den nära samverkan med den kommunala vård- och omsorgsorganisationen är viktig då behovet av insatser i vissa fall faller inom deras ansvarsområde.

Utifrån hembesöken sammanställs ett statistikunderlag som sedan används vid uppföljningsmöten för att diskutera vidare arbete och åtgärder.

Personer med missbruks-, beroende- eller psykiska problem

Personer som har missbruks-, beroende- eller psykiska problem kan ha svårt att upptäcka en uppkommen brand och det finns även en ökad risk att deras beteende orsakar en brand. Om de av olika skäl har svårt att få en bostad på den ordinarie bostadsmarknaden, finns det möjlighet att få stöd från kommunen med en bostad på den sekundära bostadsmarknaden. Dessa bostäder har olika benämningar i olika kommuner. De kan exempelvis benämnas försökslägenheter, träningslägenheter, sociala bostäder eller bostadssociala kontrakt. Gemensamt är att någon av kommunens förvaltningar står som förstahandshyresgäst och att de i sin tur hyr ut lägenheten till den enskilde.

Till exempel kan det se ut som i *Örebro kommun* där de aktuella fastigheterna främst ägs av Örebros kommunala bostadsföretag, ÖBO, men även av privata fastighetsägare, och där kommunen har förstahandskontrakten. Kommunen hyr i sin tur ut till den enskilde.

Dessa bostadslösningar kan ges som bistånd enligt socialtjänstlagen till vuxna personer med missbruks-, psykiska eller allvarliga sociala problem

- som saknar bostad, eller
- som riskerar att stå utan bostad på grund av uppsägning eller avhysning, och
- som inte själva kan tillgodose sitt behov av bostad.

Boendeformen är att betrakta som ett ordinärt boende, med enda skillnaden att personerna inte har ett förstahandskontrakt. Eftersom de boendes problem är kända kan det vara på sin plats att kommunen och fastighetsägaren tar ett större ansvar än normalt för brandsäkerheten i dessa fastigheter. Det kan vara av värde både ur säkerhetssynpunkt för den enskilde, boende runtomkring, och från ekonomisk synpunkt för kommunen och fastighetsägaren. Då kommunen står som hyresvärd finns exempelvis möjlighet att redan från början utrusta lägenheterna med ett utökat brandskydd (släckutrustning, spisvakt osv.). Vilka åtgärder som sätts in kan variera beroende på den enskildes beteende och eventuell risk för vandalisering och stöld. Möjligheten att skriva in generella krav om brandskyddet i hyreskontrakten finns också.

Kontaktvägen mellan kommunen och personerna i denna målgrupp kan vara den funktion i kommunen som beslutar om sociala hyreskontrakt. Socialsekreterare kan utbildas i riskbedömning så att de tillsammans med den enskilde kan bedöma behovet av ett stärkt brandskydd. En checklista med exempel på risker, riskbeteenden och förslag på åtgärder kan vara ett bra hjälpmedel. Ett exempel på en sådan checklista finns i bilaga 2.

Följa upp, utvärdera, lära och förbättra

En viktig del i det systematiska säkerhetsarbetet är uppföljningen. Uppföljning behöver göras av olika anledningar, till exempel för att ta reda på om de planerade åtgärderna/arbetsuppgifterna har genomförts, om arbetet utförs på ett verksamhetsanpassat sätt och om rätt förutsättningar finns för att nå uppsatta mål. Det är även viktigt att kontinuerligt under arbetets gång sammanställa data och erfarenheter och dra lärdom av det arbete som utförs. För att det ska vara möjligt att göra uppföljningar behövs tydliga och mätbara mål för arbetet och ett system för insamling av data.

Beslutet att genomföra arbetsuppgifterna och att arbeta efter de arbetssätt som exemplifieras i den här vägledningen har tagits antingen politiskt eller på ledningsnivå inom olika förvaltningar. Ett av syftena med att följa upp och utvärdera arbetsinsatserna är att återföra erfarenheter till beslutsfattarna. Man kan även behöva utvärdera hur arbetet fungerar och om något i arbetsprocessen behöver justeras.

Det är inte bara beslutsfattarna som har behov av att få återkoppling. Alla som på något sätt är inblandade har intresse av att se effekterna av arbetet. Effekten kan mätas både avseende stärkt brandskydd och höjd riskmedvetenhet hos enskilda, och personalens psykiska arbetsmiljö.

Ett gemensamt kommunövergripande system för inrapportering av tillbud är värdefullt för att kunna få en bredare överblick över kommunens totala arbetsinsatser. Med hjälp av en gemensam sammanställning har man möjlighet att uppmärksamma trender och mönster som skulle kunna gå obemärkt förbi om varje enhet/verksamhet skötte uppföljningen själva.

Varbergs kommun har tagit fram olika dokument som ska användas under arbetet. Man har även beskrivit de olika dokumentens användningssätt för att tydliggöra deras syfte i arbetsprocessen. Ett av dokumenten, *Checklistan*, utgör först och främst ett statistiskt underlag för att ge en bild av hur brandskyddet och säkerheten ser ut hos enskilda respektive berörda organisationer. På sikt kan denna statistik utgöra en del av underlaget för uppföljning av arbetet inom projektet BoBRA. En mall för hantering av uppgifter/statistik från checklistan finns också att använda.

Genomförda arbetsåtgärders effekt och omfattning

Omfattningen av de åtgärder som genomförs till följd av ett systematiskt arbete kan variera. Det kan handla om allt från att informera om risker, prova och/eller byta batteri i brandvarnare och ta bort brännbart material från spisen, till att sätta upp fler brandvarnare, komplettera med ett automatiskt larmsystem, installera spisvakt eller en mobil sprinkleranläggning. Listan kan göras lång, och även en till synes liten åtgärd kan ha stor betydelse för den enskilde. Det är lätt att föreställa sig stora kostnader till följd av ett systematiskt brandförebyggande arbete, men så behöver det nödvändigtvis inte bli. Flertalet av de personer som omfattas av arbetet kommer förmodligen enbart att behöva information, några tips på vägen och en och annan mindre åtgärd som till exempel batteribyte i brandvarnaren. För ett mindre antal personer kommer behovet av åtgärder kanske att vara mer långtgående och mer kostsamma, men i gengäld kan kostnaderna för åtgärderna i dessa fall sannolikt uppvägas av värdet av räddat liv och egendom.

Som ett resultat av tidigare beskrivna inventering i *Linköpings kommun* införskaffade äldrenämnden 20 stycken mobila sprinkleranläggningar, som placerades hos personer med förhöjd risk för brand i särskilt boende. I och med inventeringen har frågan om brandskydd uppmärksamats och medvetenhet ökat om behovet av att genomföra riskanalyser och hantera risker genom brandförebyggande åtgärder.

Efter påbörjad installation av dessa 20 mobila sprinkleranläggningar har fyra utlöst. Tre av fallen var på grund av brandtillbud, såsom torrkokning på spis och felaktigt användande av mikrovågsugn som ledde till rökutveckling. Vid dessa tillbud förhindrades brand. Spridningen av vattendimma kunde dessutom snabbt avbrytas efter kontroll och åtgärd av personal, och konsekvensen blev därmed väldigt liten.

I ett fall utlöste sprinklern efter att en persons kläder börjat brinna. Tack vare den mobila sprinklerns funktion och god insats av verksamhetens personal kunde en allvarlig brand förhindras. Den berörda hyresgästen kunde efter ett dygn flytta tillbaka till sin bostad med återställt brandskydd.

Under den inledande inventeringen som gjordes i *Örebro kommun* bedömdes 48 individer av drygt 1700 vara riskutsatta enligt framtagna kriterier. Många av dessa 48 individer bodde i ordinärt boende utan speciella brandskyddslösningar. I dag har kommunen installerat 12 stycken mobila sprinklersystem som täcker 16 lägenheter. Lägenheterna har brandvarnare och många har spisivakt. De som finns i kommunala boenden har dessutom automatiska brandlarm.

Då arbetssättet är relativt nytt i kommunerna kan det vara svårt att se tydliga effekter i form av minskat antal brandtillbud och snabbt avbrutna brandförlopp. Istället kan arbetsåtgärdernas effekt mätas i form av positiva reaktioner från personal och ökad trygghetskänsla hos enskilda, både för de boende och för personer i deras omgivning, exempelvis anhöriga och grannar. Det går även att göra uppskattningar av till exempel hur många gånger som personal städat bort brännbart material som ligger på eller intill spisar, hur enskilda tar emot budskap, förändrade beteenden när det gäller hantering av levande ljus och cigaretter med mera.

I *Varbergs kommun* är den största effekten av arbetet än så länge att barriärer mellan förvaltningarna börjar brytas så att den gemensamma inställningen är att brand- och olycksförebyggande arbete inte enbart är räddningstjänstens ansvar. Exempelvis åtgärdar personal som i det dagliga arbetet är ute hos enskilda de mest lättavhjälpna olycksriskerna, exempelvis genom att städa upp runt spisen. Ett enkelt sätt att registrera och rapportera dessa åtgärder saknas vilket har viss negativ påverkan för möjligheten att följa upp och utvärdera.

Erfarenheter och framgångsfaktorer

Syftet med vägledningen är att inspirera och underlätta det systematiska arbetet för ett individanpassat brandskydd. Det som utgör kärnan i vägledningen är de goda exempel som de deltagande kommunerna i arbetsgruppen bidragit med. I det här avsnittet redovisas några sammanfattande erfarenheter och framgångsfaktorer från kommunerna.

Uppsala kommun

När projektet startade togs tidiga kontakter med berörda förvaltningar. Det avsattes personal från både Kontoret för hälsa, vård och omsorg och Brandförsvaret för att arbeta med projektet. Man satte också ett slutdatum för projektet då arbetsuppgifterna istället skulle övergå till att bli en del i det ordinarie arbetet. Inställningen var från början att undvika problematisering, och istället ta itu med problemen vartefter de uppstod.

Under projektet skapades en remissgrupp som har till uppgift att hjälpa utförarna vid åtgärder som de själva inte kan avhjälpa. Gruppen har fått positiv respons och utförarna känner att de har någon att vända sig till vid problem.

Utförarna av hemvård har tagit till sig det brandförebyggande arbetssättet, och arbetar aktivt för att kontinuerligt förebygga brand hos enskilda. Denna framgång beror till stor del på de kompletteringar och förtydliganden av förfrågningsunderlaget som införts, om utförarnas brandförebyggande uppdrag.

Att via brandförsvaret erbjuda en kostnadsfri utbildning till alla utförare av hemvård var ett bra sätt att nå ut med kunskap om brandförebyggande åtgärder, vilket i sin tur lett till ökad medvetenhet om risker hemma hos enskilda.

Ett förslag på tillägg i avtal för trygghetslarm togs fram under projektet för att enskilda ska kunna få möjligheten att koppla brandvarnaren till

trygghetslarmet. Förslaget har godtagits och finns idag med som begäran inför upphandling av trygghetslarm.

För att förtydliga utförarnas uppdrag gjorde projektledaren en processbeskrivning utifrån den information och de synpunkter som framkommit under projektets gång. Denna är en viktig del i presentationen av utförarnas nya del i uppdraget.

Räddningstjänsten Syd

Förstärkt brandskydd för äldre som bor kvar hemma är ett utvecklingsuppdrag inom Räddningstjänsten Syd som finns i verksamhetsplanen. Det innebär att det är ett prioriterat uppdrag som följs upp regelbundet. Projektet är politiskt förankrat i direktionen och det är genom direktionen som förfrågan gått via kommunstyrelsen till kommunerna om att delta i projektet. Uppdraget är även förankrat hos vård- och omsorgscheferna i kommunerna som deltar i pilotprojektet vilket gör att de är väl insatta i problematik och arbetsgång.

Kommunens personal har varit delaktig när de själva valt personalkategorier som ska arbeta med brandskyddsfrågorna samt i vilka forum detta ska ske. De har även varit med vid framtagandet av checklistans utformning och innehåll.

I de stadsdelar och kommuner som deltar i projektet finns redan väl fungerande rutiner och träffpunkter för personalen där de följer upp och diskuterar sina brukare. Det underlättar arbetet med att följa upp och åtgärda de risker som identifieras vid användningen av checklisten.

Samtlig personal som arbetar med identifieringen samt arbetsterapeuter och biståndshandläggare har fått en utbildning i hur checklisten ska användas och tolkas, vilka åtgärder som kan vara aktuella samt hur uppföljning är tänkt att ske ute i arbetsgrupperna.

Personalen som deltar i projektet har god förståelse för problematik och bakgrund genom till exempel statistik. De känner också igen sig i många av de situationer som räddningstjänsten beskriver gällande möjliga brandrisker i beteende och hemmiljö. Detta gör att de är positivt inställda och motiverade att arbeta med de nya uppgifterna.

Varbergs kommun

I Varbergs kommun ser man att det är viktigt att få förståelse från Socialförvaltningens personal och att detta inte enbart är en fråga för räddningstjänsten utan att den berör hela kommunen och dess förvaltningar. Varbergs kommun har uppnått detta inom organisationen för trygghetslarm, men än så länge mindre bra hos handläggarna i andra organisationer inom Socialförvaltningen. Det kan dock märkas att barriärer mellan förvaltningar börjar brytas så att problem kan lösas med gemensam kraft. Den främsta framgångsfaktorn med arbetet består av den utbildning som trygghetslarmspersonalen fått där problemen

konkretiseras och visas ur deras perspektiv och hur de kan hjälpa till. Personalens tidigare frustration att se problem, men inte veta hur de ska agera, har därmed minskat.

Linköpings kommun

Kommunens avdelning "Statistik och Utredningar" tog fram en webbenkät som innehöll ett antal frågor om befintligt brandskydd, bemanning på olika avdelningar, brand/utrymningslarm etc. Enkäten skickades till verksamhetsansvariga och fastighetsägare för vårdbostäder, serviceboenden/stödboenden/kopplade boenden, gruppboendestäder samt servicelägenheter. Enkäten blev en väckarklocka för många och väckte ett engagemang för förebyggande brandskydd. Man började diskutera gränsdragning mellan fastighetsägare och hyresgäst, tekniska lösningar med spisvakter, utrymningslarm, checklistor för olycksförebyggande hembesök, brandövningar med mera.

Efter undersökningen genomförde verksamhetscheferna tillsammans med personalen en riskanalys och identifierade riskpersoner som var i behov av en mobil sprinkler i bostaden. Under tiden 2011-2012 löste fyra av 20 installerade sprinkleranläggningar ut varav tre räddade både liv och egendom. Detta tyder på att förarbetet med att hitta personer i riskzonen fungerade.

Örebro kommun

Den inledande inventeringen av antalet riskutsatta som tydliggjorde behovet var viktig för att få en överblick och för att kunna identifiera behov och prioritera åtgärder.

Pilotförsöket med tre mobila sprinklersystem som installerades hos enskilda var lyckat. Det tog inte lång tid innan systemen utlöste och räddade liv. Det var ett kvitto på att identifieringen och åtgärden varit effektiv, och uppmuntrade till fortsatt arbete.

Engagerade personer internt i organisationen och i samverkande organisationer var en viktig faktor för arbetet. Likaså att samarbetet mellan alla inblandade i kommunen var mycket bra och prestigelöst.

För den som vill veta mer

En nationell strategi för att stärka brandskyddet genom stöd till enskilda, Redovisning av uppdrag (Fö2009/2196/SSK, 2009-11-05), MSB dnr 2009-14343, 2010-09-28

Informationssystemet IDA, www.msb.se/ida

Rimligt brandskydd i olika boendemiljöer, Redovisning av uppdrag (Fö2009/1961/SSK, 2010-04-10), MSB dnr 2010-9200, 2011-05-24

Sociala hyreskontrakt via kommunen, rapport 2011:33, Boverket 2011

Systematiskt arbete för äldres säkerhet – Om fall, trafikolyckor, bränder och suicid, MSB, 2013. Publ.nr. MSB551

Säkerhet i vardagen – Tips och råd på äldre dar! Broschyr framtagen av MSB, 2012. Publ.nr. MSB495

Säkerhetens bestämningsfaktorer, NCO 2006:6, Statens Räddningsverk och Karlstads Universitet

Utbildningsprogram för yrkesgrupper som har ett särskilt behov av utbildning i brandskydd, Redovisning av uppdrag i regleringsbrev 2010, MSB dnr 2010-3189, 2010-06-22

Inslaget ”Individanpassat brandskydd” i 90 sekunder, utgåva 3 2012, MSB

Kontaktuppgifter till kommuner i arbetsgruppen

Linköpings kommun, kommunledningskontoret, avdelningen för säkerhet och juridik, Säkerhetsgruppen, 013-20 58 79

Räddningstjänsten Syd, 046-540 46 00

Uppsala kommun, Kontoret för hälsa, vård och omsorg, 018-727 87 00

Uppsala kommun, Brandförsvaret, 018-727 30 20

Varbergs kommun, Räddningstjänsten Väst, 0340-69 72 00

Örebro kommun, Kommunledningskontorets ledningsstab, 019-21 10 00

Bilaga 1 – Juridik

Arbetet som beskrivs i den här vägledningen bygger på delaktighet och samtycke från den enskilde och det är viktigt att den enskildes självbestämmanderätt och integritet respekteras. Detta avsnitt beskriver några juridiska principer som på olika vis påverkar arbetet. Delar av socialtjänstlagen har beskrivits tidigare i vägledningen.

Ansvar för brandskyddet

Det primära ansvaret att förebygga bränder och begränsa skador på liv, hälsa och egendom till följd av bränder åligger den enskilde. Detta uttrycks i 2 kapitlet 2 § i lagen (2003:778) om skydd mot olyckor, LSO, enligt följande:

"Ägare eller nyttjanderättshavare till byggnader eller andra anläggningar skall i skälig omfattning hålla utrustning för släckning av brand och för livräddning vid brand eller annan olycka och i övrigt vidta de åtgärder som behövs för att förebygga brand och för att hindra eller begränsa skador till följd av brand."

LSO uttrycker ett delat ansvar mellan ägare och nyttjanderättshavare till byggnader. Då fastighetsägaren och nyttjanderättshavaren inte är samma (juridiska) person gäller resonemanget att den som har faktisk och rättslig möjlighet att vidta en åtgärd också är den som har ansvaret.

Brandskyddsåtgärder som är förknippade med byggnaden och dess fasta tillbehör är primärt fastighetsägarens ansvar, medan nyttjanderättshavaren ansvarar för användandet av byggnaden och den lösa egendom som finns där. Som ett exempel kan nämnas att ägaren normalt ansvarar för uppsättning av brandvarnare medan den boende ansvarar för att underhålla brandvarnaren genom batteribyte. Den boende är också i övrigt ansvarig till många andra åtgärder kopplade till bostadens användande för att förhindra och reducera skador till följd av brand i den egna bostaden. Ansvaret är dock begränsat till vad som kan anses skäligt att vidta i varje enskilt fall. I denna skälighetsbedömning finns en rad faktorer att ta hänsyn till. Den enskildes integritet och rätt att bestämma över sitt eget leverne väger tungt i skälighetsbedömningen. Detta innebär att även om den enskilde på grund av funktionsnedsättning eller av annan anledning har en sämre förmåga att agera i händelse av brand bör samhället inte ställa högre krav på personen än vad hon/han faktiskt klarar av. Man får som utgångspunkt acceptera den enskilde som hon/han är. Om en person brister i sin förmåga att skydda sig själv är det snarare samhällets ansvar att kompensera för detta, till exempel via social omsorg eller dylikt.

Enligt LSO har kommunen en skyldighet att vidta åtgärder för att förebygga bränder och skador till följd av bränder så att människors liv och hälsa skyddas (LSO 3 kap. 1 §). Kommunen behöver därmed arbeta proaktivt, exempelvis genom arbetssätt som beskrivs i denna vägledning, och hjälpa de personer som själva inte kan ordna ett tillräckligt gott brandskydd. Det ligger i kommunens intresse att bränder inte uppstår och att kommuninvånarna har ett tryggt boende. Det är dock en viktig princip att de insatser som kommunen erbjuder bygger på frivillighet. Det allmänna kan inte tvångsmässigt vidta en åtgärd i den enskildes bostad utan direkt lagstöd.

Bostadsanpassning

Lagen (1992:1574) om bostadsanpassningsbidrag syftar till att ge personer med funktionsnedsättningar möjlighet till ett självständigt liv i eget boende. Bidrag lämnas för anpassning av bostadens fasta funktioner och endast om åtgärderna är nödvändiga för att bostaden ska vara ändamålsenlig som bostad för personen med funktionsnedsättning. Att ha en funktionsnedsättning innebär en nedsättning av den fysiska, psykiska eller intellektuella funktionsförmågan.

Regeringsrätten har i en dom (mål nr 3810-09) fastslagit att installation av spisvakt kan vara att betrakta som en åtgärd som ryms inom lagens kriterier. Bidraget söks hos kommunen, som beviljar åtgärden efter en prövning av om förutsättningarna är uppfyllda. Ansökan om bostadsanpassningsbidrag ska göras av den enskilde, men kommunens personal kan som en service informera den enskilde om möjligheten samt hjälpa till att praktiskt genomföra ansökan. Den som ansöker om bostadsanpassningsbidrag behöver oftast också ett intyg som styrker nödvändigheten av de sökta åtgärderna. Det utfärdas av arbetsterapeut, läkare eller annan sakkunnig. När kommunen har fattat sitt

beslut ska den även ange skälen för beslutet. Den som får avslag på sin ansökan kan få saken prövad på nytt. Boverket har ansvar för tillsynen av kommunernas bidragsverksamhet.

Ett intyg från fastighetsägaren om att åtgärderna får utföras är nödvändigt, vilket även kan vara aktuellt vid andra installationer som påverkar byggnaden. Det kan vara klokt att redan från början diskutera och klargöra ansvarsfördelningen mellan kommun och fastighetsägare gällande beviljade bostadsanpassningsåtgärder. Exempelvis kan ansvarsfördelningen formuleras i ett avtal parterna emellan. Ägare av bostadshus har rätt till bidrag för återställande av åtgärder om vissa förutsättningar uppfylls. Förutsättningarna finns att läsa i 11-13 §§ i lagen om bostadsanpassningsbidrag. Ansvarsfrågan för eventuella kontroller och underhåll av installationer behöver också redas ut. Den installerade åtgärden ägs inte av fastighetsägaren och ingår därmed inte automatiskt i fastighetsägarens underhållsansvar. Det kan behöva klargöras redan från början hur återställandet av anpassningsåtgärden ska hanteras då den enskilde flyttar från bostaden, så att fastighetsägaren inte står med ansvaret.

Boverket fick i mars 2013 i uppdrag av regeringen att genomföra en översyn av lagen om bostadsanpassningsbidrag¹¹. Utredningen ska bland annat undersöka om nya regler kan utarbetas som medger att flera brandskyddslösningar, exempelvis mobila sprinkleranläggningar, omfattas av lagstiftningen. Vidare ska utredningen undersöka om ägare av hyres- och bostadsrättshus i vissa fall ska kunna ansöka om bostadsanpassningsbidrag. Fastighetsägaren skulle då också bli ägare av anpassningsåtgärden. Detta skulle kunna lösa en del av de otydligheter som finns idag om äganderätt till anpassningen, om underhållsansvar för anpassningar i gemensamhetsutrymmen med mera. Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet senast den 31 december 2014.

Förskrivning av hjälpmedel

Att tillhandahålla hjälpmedel till personer med olika typer av funktionsnedsättning är en hälso- och sjukvårdsuppgift som regleras i hälso- och sjukvårdslagen (1982:763), HSL. Av lagen framgår att landstingen ska tillhandahålla habilitering, rehabilitering och hjälpmedel. Det kommunala hälso- och sjukvårdsansvaret innebär att kommunerna ska erbjuda hälso- och sjukvårdsinsatser till de personer som bor i särskilda boendeformer eller i bostäder med särskild service samt för dem som deltar i kommunala dagverksamheter. Drygt hälften av landets kommuner har därutöver, genom

¹¹ Regeringsuppdrag S2009/1816/FST (delvis), 2013-03-07, Socialdepartementet

avtal, tagit över ansvaret för hemsjukvården från landstinget och därmed också ansvaret för förskrivning av hjälpmedel till personer i ordinärt boende.

I förarbeten¹² till lagen framgår bland annat att med hjälpmedel för den dagliga livsföringen menas de hjälpmedel som behövs för att personen själv eller med hjälp av någon annan ska kunna:

- Tillgodose grundläggande personliga behov (att klä sig, äta, sköta sin personliga hygien med mera)
- Förflytta sig
- Kommunicera med omvärlden
- Fungera i hemmet och dess närmiljö
- Orientera sig
- Sköta vardagslivets rutiner i hemmet
- Gå i skolan
- Delta i normala fritids- och rekreationsaktiviteter
- Hjälpmedel för vård och behandling (hjälpmedel som kompenserar förlust av kroppsdel eller en kroppsfunction eller som kan behövas efter en medicinsk behandlingsinsats)

Eftersom HSL är en ramlag kan varje sjukvårdshuvudman skapa sin egen policy med kompletterande regelverk kring hjälpmedel. Där anges vem som får förskriva ett visst hjälpmedel, på vilka grunder det kan förskrivas, vilka produkter som omfattas och om eventuella avgifter för hjälpmedel ska tas ut. De flesta hjälpmedel förskrivs inom primärvård eller kommunal hälso- och sjukvård av arbetsterapeuter, sjukgymnaster och distriktssköterskor. Förutom att bedöma behov av insatser ska förskrivaren prova ut, anpassa och välja lämplig produkt, instruera, träna, följa upp och utvärdera funktion och nytta.

Möjligheten att få tillgång till ett visst hjälpmedel kan variera mellan landstingen. Och även om sjukvårdshuvudmannen har skyldighet att tillhandahålla hjälpmedel innebär det ingen rättighet för den enskilde. Det innebär i sin tur att beslut om hjälpmedel inte kan överklagas. Den som är missnöjd med sitt beslut kan vända sig till Patientnämnden som är en fristående och opartisk instans som finns i varje landsting/region.

Personer som är hörselskadade, döva eller dövblinda och därför inte uppfattar signaler från exempelvis brandvarnare kan ordinerar olika typer av varseblivningshjälpmedel. Det kan handla om

- *akustiska signalhjälpmedel* som är avsedda för personer med lätt till måttlig hörselnedsättning, som inte uppfattar ett brandlarm som en normalhörande kan uppfatta utan svårighet

¹² Proposition 1992/93:159 "Förarbete till handikappreformen"

- *optiska hjälpmedel* som är avsedda för måttligt till gravt hörselskadade och döva personer i de fall man inte kan använda akustiska signaler på grund av störningsrisk eller till personer som inte uppfattar signalen ens med hörapparat
- *taktila hjälpmedel samt väckningsanordning* som är avsedda för personer som på grund av hörselnedsättning inte vaknar vid en akustisk signal.

Audionomer har behörighet att förskriva dessa hjälpmedel. De arbetar ofta på hörselkliniker eller hörcentraler. För att ansöka om blytljus eller vibrator kopplad till brandvarnare behöver personen en remiss till audionom. Husläkaren kan utfärda remiss.

Sekretess

Den dokumentation, exempelvis i form av en ifylld checklista, som upprättas vid brandriskinventeringar hos enskilda förvaras hos den förvaltning som genomför uppgiften. Uppgifter om personliga förhållanden omfattas av sekretess och får inte lämnas ut utan den enskildes samtycke.

I 26 kapitlet 1 § 1 stycket i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), OSL, anges att *"Sekretess gäller inom socialtjänsten för uppgift om enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon honom närstående lider men."*

Sekretessen gäller såväl mot externa aktörer, exempelvis fastighetsägare, som mellan förvaltningar inom kommunen. Samtycke från den person som uppgifterna rör medför att sekretesskyddade uppgifter kan lämnas ut. Sekretessbrytande bestämmelse som grundar sig i samtycke från den enskilde återfinns i 10 kapitlet 1 § i OSL.

Behandling av personuppgifter

Personuppgiftslagen (1998:204), PUL, gäller när behandlingen av personuppgifter är helt eller delvis automatiserad. Lagen gäller även för manuell behandling om uppgifterna ingår i, eller är avsedda att ingå i, en strukturerad samling av personuppgifter som är tillgängliga för sökning eller sammanställning enligt särskilda kriterier.

I PUL regleras under vilka förutsättningar det är tillåtet att behandla personuppgifter. Utgångspunkten är att behandling är tillåten endast om den registrerade har lämnat sitt samtycke. Det är viktigt att den registrerade informeras om de behandlingar av personuppgifter som utförs.

Det finns inga krav på att samtycket ska vara skriftligt eller att det ska dokumenteras. Det kan räcka med ett muntligt samtycke, men eftersom det är den personuppgiftsansvarige, det vill säga den som behandlar personuppgifterna, som har bevisbördan för att samtycke verkligen finns kan

det vara lämpligt att på något sätt dokumentera det lämnade samtycket. Det kan ske på olika sätt men det kan vara bra att utarbeta en blankett eller standardskrivelse som bör innehålla information om den tilltänkta behandlingen. Ett exempel på en sådan formulering anges nedan. Vidare bör det i anslutning till utrymmet för den enskildes underskrift anges att han eller hon tagit del av informationen och samtycker till behandlingen av personuppgifterna. Intygandet om samtycke till att bryta sekretessen enligt OSL kan lämpligen även omfattas av skrivelsen. Om skriftlig information ges separat är det lämpligt att ett exemplar av den informationen förvaras i anslutning till samtycket så att det i efterhand kan konstateras vad samtycket omfattat.

Exempelformulering för intygande av samtycke att använda på exempelvis en checklista

När du lämnar uppgifter till blanketten samtycker du till att [förvaltningens namn] behandlar dina uppgifter enligt personuppgiftslagen (PUL). Enligt PUL har du rätt att, på skriftlig begäran, få information om och rättelse av de uppgifter som behandlas. Uppgifterna du lämnar kommer att användas för att identifiera eventuella brandrisker och öka din brandsäkerhet i hemmet, och kan komma att delges exempelvis berörda förvaltningar i kommunen samt fastighetsägaren.

Enligt PUL är det den registrerade, det vill säga den som personuppgifterna avser, som kan samtycka till behandling av personuppgifterna. För att ett giltigt samtycke ska kunna ges krävs att den registrerade är kapabel att förstå innebörden av samtycket. I fråga om vuxna personer är det kravet vanligtvis uppfyllt, men även vuxna personer kan dock sakna förmåga att förstå innebörden av ett samtycke. De kan till exempel vara psykiskt sjuka eller dementa. Om så är fallet kan en eventuell behandling av personuppgifter inte heller grundas på samtycke från till exempel en anhörig. Om det inte är möjligt att erhålla ett samtycke från den enskilde får den personuppgiftsansvarige avstå från behandling av personuppgifterna, vilket i praktiken innebär att brandskyddet inte diskuteras med den enskilde och att checklistan inte fylls i.

Inom ramen för målsättningen att identifiera riskutsatta i ett brandskyddsperspektiv är det viktigt att den information som behandlas inte innehåller hälsouppgifter utan enbart tar fasta på riskfaktorer i boendemiljön.

Bilaga 2 – Exempel på checklista att använda vid riskinventering hos enskilda

Här ges ett exempel på en checklista som kan användas vid riskinventeringar hos enskilda. Checklistan kan justeras eller kompletteras så att den överensstämmer med de rutiner som finns i den egna kommunen.

Samtycke	
☐ Den boende samtycker inte och avstår från riskinventeringen.	
När du lämnar uppgifter till blanketten samtycker du till att <i>[förvaltningens namn]</i> behandlar dina uppgifter enligt personuppgiftslagen (PUL). Enligt PUL har du rätt att, på skriftlig begäran, få information om och rättelse av de uppgifter som behandlas. Uppgifterna du lämnar kommer att användas för att identifiera eventuella brandrisker och öka din brandsäkerhet i hemmet och kan komma att delges exempelvis berörda förvaltningar i kommunen samt fastighetsägaren. Jag samtycker till ovanstående	
Namnteckning	Namnförtydligande
Adress	
Personnummer	Datum
Boendeform	
☐ Villa ☐ Rad/par/kedjehus ☐ Fritidshus	
☐ Lägenhet i flerbostadshus Ange fastighetsägare	Trygghetslarm finns ☐ Ja ☐ Nej
☐ Annan boendeform Ange vilken	Trygghetslarmet är kopplat till brandvarnare ☐ Ja ☐ Nej
☐ Ensamboende	
Utförare	Uppföljning
Namn	Uppföljning och en ny inventering ska erbjudas årligen eller vid behov.
Verksamhet eller enhet	
Telefon	Datum för nästa uppföljning

Förmåga att uppfatta en brand	Ja	Nej	Vet ej/ ej aktuellt	Kommentar/ Åtgärd
Finns brandvarnare?				
Fungerar brandvarnaren?				
Finns rutiner för att kontrollera brandvarnare? (antingen av boende själv eller anhörig)				
Kan den boende uppfatta brandvarnaren? (finns hinder i form av hörsel-/synnedsättning, medicinering, missbruk, kognitiv nedsättning etc.)				
Förslag på direkt åtgärd: Information, kontroll av brandvarnare – ev. byte av batteri. Förslag på ytterligare åtgärd: Larmanordning med blixtljus eller vibration, trygghetslarm kopplat till brandvarnare.				

Förmåga att agera vid en brand	Ja	Nej	Vet ej/ ej aktuellt	Kommentar/ Åtgärd
Kan den boende larma 112? (kan den boende uppge nödnummer, adress och vad som hänt)				
Finns brandfilt?				
Finns handbrandsläckare?				
Kan den boende släcka en mindre brand? (kan den boende hantera t.ex. brandfilt/handbrandsläckare)				
Förslag på direkt åtgärd: Information, minneslapp med nödnummer vid telefonen. Förslag på ytterligare åtgärd: Införskaffa brandfilt och handbrandsläckare, trygghetslarm kopplat till brandvarnare.				

Förmåga att sätta sig i säkerhet vid en brand	Ja	Nej	Vet ej/ ej aktuellt	Kommentar/ Åtgärd
Om det brinner och den boende inte kan släcka branden själv, vet den boende hur han/hon ska agera? (utrymma och stänga innerdörrar och ytterdörr)				
Kan den boende utrymma själv inom 2-3 minuter? (finns hinder i form fysisk/psykisk funktionsnedsättning, medicinering, alkohol etc.)				
Vet den boende hur han/hon ska agera vid rök i trapphus? (stanna i lägenheten och larma 112)				
Förslag på direkt åtgärd: Information. Förslag på ytterligare åtgärd: Larm till bemannad plats, mobil sprinkleranläggning, trygghetslarm kopplat till brandvarnare.				

Fysisk miljö & Riskbeteende	Ja	Nej	Vet ej/ ej aktuellt	Kommentar/ Åtgärd
Finns det säkra rutiner vid rökning? (säker hantering av tändare/tändstickor, inga brännmärken på kläder/golv/sängkläder/möbler)				
Hanteras spisen på ett säkert sätt? (glömmer inte mat på spisen, placerar inte brännbart material på eller i närheten av spisen)				
Hanteras elektronik på ett säkert sätt? (säker placering av lampor exempelvis så att de inte ramlar ner i sängen, ingen övertäckning av lampor, värmeelement/värmefiltar, laddare m.m.)				
Hanteras levande ljus på ett säkert sätt? (stadiga och obrännbara ljusstakar, rätt placerade, lämnas inte obevakade)				

Bilaga 3 – Exempel på informationsblad till enskilda

Detta informationsblad är en sammanfattning av vad som tas upp i checklistan i bilaga 2. Informationsbladet kan exempelvis lämnas till den enskilde efter samtalet om brandsäkerheten i bostaden och är tänkt att fungera som en kom-ihåg-lista över vad som diskuterats. Den enskilde kan använda listan som stöd vid eventuella samtal med anhöriga eller andra i sin närhet om brandskyddsgenomgången som genomförts.

Listan kan justeras eller kompletteras så att den överensstämmer med de rutiner som finns i den egna kommunen.

Tidig varning vid brand

- Det behöver finnas fungerande brandvarnare i bostaden för att man ska få en tidig varning om det börjar brinna. Minst en brandvarnare per våningsplan. Kontrollera funktionen en gång per månad genom att trycka in testknappen.
- Om det finns svårigheter att uppfatta brandvarnarens signal finns det möjlighet att komplettera brandvarnarens varningssystem med blixtljus eller vibration. I vissa kommuner finns det även möjlighet att koppla brandvarnaren till eventuellt trygghetslarm.

Agera rätt om det börjar brinna

- Om man inte kan hantera branden själv ska man så fort som möjligt ringa 112. Har man svårt att komma ihåg numret och sin adress kan det vara bra att ha den informationen på en lapp i anslutning till telefonen.
- Om man upptäcker branden tidigt kan man försöka släcka branden själv. Om man kan hantera en brandfilt och/eller en handbrandsläckare kan dessa vara bra hjälpmedel att ha hemma.
- Om man inte kan släcka branden själv ska man så fort som möjligt lämna bostaden. Då är det viktigt att stänga innerdörrar och ytterdörren så att branden får svårare att sprida sig.
- Om man bor i ett flerbostadshus och det brinner i någon grannes lägenhet och trapphuset är rökfyllt ska man stanna kvar i sin lägenhet. Ring 112 och berätta vad som hänt.

Förebygg bränder

- Om man röker mycket kan det vara bra att fundera på var och när man röker. Undvik att röka i sängen eller stoppade möbler där det finns risk att somna. Om du ofta tappar aska eller hela cigaretten kan det vara bra att ha ett rökförkläde eller en plåtbricka under som askan/cigaretten kan landa på. Det kan även vara bra att ha ett glas eller en sprayflaska med vatten nära till hands om kläder eller möbler ändå skulle börja brinna.
- Spisen är en vanlig källa till brand. Förvara inget brännbart på eller precis intill spisen som kan riskera att antändas av en varm spisplatta. Ha alltid full koll på mat som tillagas på spisen så att den inte börjar brinna. Om risken är stor att kastruller med mera glöms bort på spisen finns det hjälpmedel i form av spisvakt att installera.
- Elektriska produkter som blir varma, till exempel lampor, värmeelement och värmefiltar, ska inte täckas över. Se även till att lampor är placerade eller ordentligt fastsatta så att de inte riskerar att trilla ner i sängen eller stoppade möbler och orsaka en brand.
- Levande ljus ska alltid vara under uppsikt. Var noga med att placera ljusstakar stadigt och på säkert avstånd från gardiner och annat brännbart. Välj helst ljusstakar av obrännbart material, exempelvis metall. Var även försiktig så att inte kläderna, exempelvis långa vida ärmor, kommer för nära ljusen och antänds.
- Öppna spisar/kakelugnar ska inte användas mer än vad produktbeskrivningen anger. Var försiktig då brasan tänds. Efteråt läggs askan säkrast i en obrännbar behållare, exempelvis en plåthink, så att varm aska inte riskerar att orsaka en brand.

